

Omsjen

© Ada Zantman 2008
Ontwerp omslag: © Bernard Zantman
Drukkerij: Flevodruk Harlingen

Omsjen

Ada Zantman

Voor Tiny

Omsjen

Dêr is in lyts plakje sawat midden yn 't lân,
In pear pleatsen, wat huzen, dan ha je 't wol hân.

Je kin dêr net fierder, want op 't ein fan é buert
Dêr rint it dea, noch in lyts stikje lân,
En dêr achter de Boalserterfeart.

Mar it wenne dêr smûk en wy boarten dêr bliid
Troch hiel ús bliere bernetiid.
Simmers te swimmen mei Heit yn é feart.
Winters op redens wy ha it allegearre leard.

En jûns ûnder melken as 't skimmerich waard,
Siet ús Mem te ferhalen en breidde mar ta.
Wat koe se fertelle en sjonge faak ek,
En wy mar stil harkje, oan neat fierder brek.

Sa wie 't yn dat plakje dêr midden yn 't lân
Der wie it ús alles, dêr wiene wy thús,
Jim kin 't no wol riede, dat is ús Fiifhús.

Tyn

1

zaterdag 27 januari 1945

Mem is nu al elf dagen in Sneek bij heit in het ziekenhuis. Haar zus tante Kanne is verpleegster en zij heeft er voor gezorgd dat mem ook 's nachts bij heit kan blijven. Jan fietst iedere avond naar dokter Nieuwenhuis in Nijland, die dan naar het ziekenhuis belt om te horen hoe het daar gaat.

Steeds hopen we op goed nieuws, maar Jan komt iedere keer koud en verdrietig thuis: 'Heit kan nog steeds niet praten. En de koorts wil ook maar niet zakken.'

Zonder heit en mem is het zo stil in huis. In een hoekje van de vensterbank ligt een bol wol met vier breipennen er door en een stukje van de sok die mem voor Tjeerd aan het breien is. Sokken breien, dat kan ik nog niet. Maar een sjaal in recht en averecht of gerstekorrels, dat lukt best. Jaren geleden heb ik het van heit geleerd. Ik had al eens aan mem gevraagd om

het me te leren. Maar die is wat ongeduldig. Ze deed het langzaam voor, zei dat ik goed moest kijken en breidde dan op volle snelheid door aan één van haar vele sokken.

Bij het uitbenen had heit met het hakmes zijn knie ernstig beschadigd. Dat moest met rust genezen. Dagenlang zat hij met zijn been omhoog in de rookstoel en had toen alle tijd en geduld om het me te leren.

In het nieuwe slachthuis en in de winkel is het ook leeg en koud. En iedereen is bezorgd en boos. Daarom loop ik vaak even binnen bij Okke Siep. Daar is het warm en gezellig. Ik mag helpen met de kleintjes naar bed brengen en baby Douwine de fles geven. Dat vind ik zo leuk, dat ik mijn verdrietige gedachten even vergeet.

Gisteren zijn we met zijn allen, mijn broers en mijn oudere zus Jeis bij heit op bezoek geweest. Niet allemaal tegelijk natuurlijk, dat zou veel te druk voor hem zijn. Heit kon me niet zien, want hij had zijn ogen dicht en daarom zei ik: ‘Dag heit. Ik ben Tyn. Word je wel weer beter?’

Toen lachte hij naar me, en daarom denk ik dat het wel weer goed komt.

Om mem wat op te fleuren als ze binnenkort weer thuis komt, zal ik de ramen lappen met de ragebol en water uit de Wyk.

Morgen ben ik jarig, dan word ik dertien. Ik denk dat er geen oranjekoek bij de koffie zal zijn en ook geen visite van ooms en tantes. En Tjalling is ook nog steeds niet thuis.

De laatste keer dat ik hem zag, enkele maanden na zijn achttiende verjaardag, haalde hij net zijn fiets uit de schuur om met zijn vriend Gatze naar Sneek te gaan. Onderweg naar Sneek haalde een truck met Duitse soldaten hen in. De truck is gestopt en ze hebben alleen Tjalling meegenomen.

's Avonds is heit nog naar het politiebureau in Sneek gefietst. Hemel en aarde heeft hij bewogen en van alles beloofd om Tjalling vrij te krijgen, maar het is hem niet gelukt. De tas met kleren en toiletpullen die hij voor de zekerheid mee had genomen heeft hij daar maar achtergelaten.

Daarna hoorden we pas weer wat van hem, toen hij in Assen in de gevangenis zat. Daar heeft Jan, helemaal op de fiets, een kerstpakket voor hem afgeleverd. Eigenlijk zou je denken dat één van mijn oudere broers, Tjeerd of Watte dat beter kon doen. Maar die liepen ook het risico, net als Tjalling, opgepakt te worden voor de Arbeitseinsatz. Jan was daar met 16 jaar nog net te jong voor. We hadden allemaal een brief voor Tjalling geschreven en mem en Jeis hadden een trui, sokken, wanten en een sjaal voor hem gebreid. En wat anders nooit mocht:

ze breidden zelfs op zondag door. ‘Nood breekt wet,’ zei mem.

Heel af en toe krijgen we een brief van hem waarin de Duitsers trouwens veel zinnen onleesbaar hebben gemaakt. Daardoor weten we dat hij vanuit Assen naar een kamp in Amersfoort en daarna naar Duitsland is gebracht.

Ik weet al wat ik van heit krijg voor mijn verjaardag: een gouden ringetje met een licht blauw steentje. Dat heeft hij bij een klant geruild voor vlees. Mem zal er waarschijnlijk niet aan gedacht hebben om een cadeautje voor mij te kopen. Die heeft wel wat anders aan haar hoofd. Maar als heit weer beter wordt vind ik dat niet erg.

Wanneer de ramen straks schoon zijn ben ik van plan de stoep bij de voordeur ook een schrobbeurt geven. Het hengsel maakt een vrolijk piepend geluid, als ik een beetje zwaaiend met de emmer, naar het stalt in de Lytse Wyk loop.

Als je over het water vanaf Bolsward naar Vijfhuis wilt moet je voorbij Wolsumerketting aan de linkerkant een sloot in. Dat is de Grutte Wyk. Dan zie je al snel een kleine sloot aan de linkerkant: dat is de Lytse Wyk. Deze sloot loopt voor ons huis langs en gaat aan de zijkant

verder langs het nieuwe slachthuis, tot aan het bûthús (koeienstal) van Okke Siep.

Verder doorvarend in de Grutte Wyk kom je langs het grutte stalt, een soort steigertje, waar alle melkbussen op worden gezet die naar de fabriek in Bolsward moeten.

Beppe Tryntsje is daar eens vanaf gegeleden. Hannes en Hane kwamen toen opgewonden aanhollen en riepen al van verre: 'Heit, mem, kom gauw kijken, Beppe kan zwemmen'. Beppes zwarte rokken bolden om haar heen en door de lucht tussen al die lagen kleren bleef ze drijven tot heit haar uit het water haalde.

En nog verder doorvarend, maak je bij de boerderij van boer Posthumus een bocht naar rechts. Dat is de Molier. Ons stalt ligt in de Lytse Wyk, vlak bij ons huis.

Een halfvolle emmer kan ik met gemak uit het water tillen en naar huis dragen. Met de ragebol boen ik de ramen van de kamer schoon en spoel ze na met een plens water uit de grote sleef. Er loopt een straaltje water bij mijn mouw naar binnen en mijn handen zijn ijskoud. Maar de ramen blinken in het kleine beetje zonlicht.

In het spiegelende oppervlak zie ik ineens omke Johannes achter mij staan: 'Tyn meiske, kom eens even in huis.'

Ik ga met hem mee en binnen vervolgt omke: ‘Er is zojuist een telegram bezorgd en daarin staat dat heit is overleden.’ Opeens worden mijn armen stijf en mijn benen slap. Om niet te vallen knijp ik heel hard in de ragebol en ik schud mijn hoofd: ‘Nee, o nee, dit kan niet. Omke heeft het denk ik niet goed begrepen. Heit heeft toch naar me gelachen?’

Maar aan de verdrietige gezichten van de anderen zie ik dat het toch echt waar is. Wat moet ik nou doen? Ik kijk wat hulpeloos om me heen en ga dan de ragebol en de sleef opbergen. De emmer spoel ik schoon op het stalt. En als ik daar verstijfd op mijn knieën zit en in het koude water tuur, voelt het alsof heit achter me staat en ik zijn stem hoor.

‘Heit, ik wil zo graag oorbellen, net als Jeis’.
‘Als jij honderd slagen kunt zwemmen dan krijg je die’, beloofde heit.

Mijn grote broers wilden me best leren zwemmen, maar die deden liever stoere jongensdingen. Zij namen een flinke aanloop en sprongen over het grutte stalt met een enorme plons in de Wyk, zodat het water over de bleek spatte, bijna tot aan het winkeltje van Teake Bruinsma. Dan zwommen ze in de Bolswardervaart helemaal naar Wolsumerketting, en terug. Of ze riepen tegen de schipper van een langs zeilend skûtsje:

‘Schipper, heb je ratten aan boord? Er zitten gaten in je zeil!’ Maar dat durfden ze alleen als heit niet in de buurt was.

Jan had wat meer geduld met mijn zwempogingen. En uiteindelijk kon ik heit vertellen: ‘Het lukt, ik kan wel honderd slagen en nog veel meer ook.’

In mijn, blauwe door mem gebreide badpak liet ik me in het water zakken en heit begon te tellen. In de Grutte Wyk voelde ik me nog heel zeker van mijn kunstje, temeer omdat ik daar altijd met één voet de grond kon voelen. Honderd slagen! Een makkie!

Toen stapten we samen in de roeiboot en heit roeide naar het midden van de Bolswardervaart. Daar zette hij me overboord: ‘Laat maar zien dat je de kant kunt halen.’

Hier had ik nog nooit gezwommen. Wat was het water breed en diep. Maar met de zekerheid van heit in de buurt, kwam ik proestend en blazend, maar trots als een aap aan wal. Ik had mijn oorbellen verdiend.

Voor de lol sprong heit toen ook in het water met zijn pet nog op. Ik vond dat wel wat raar, maar hij niet. Hij hield altijd zijn pet op bij het zwemmen. Die zette hij alleen af bij het bidden en in de bedstee.

De volgende zaterdagmiddag mocht ik bij Jeis achterop de fiets mee naar Bolsward: oorbellen uitzoeken bij Juwelier Repko. Ik wilde graag zoiets als mem, met zwarte gitjes. Maar de winkeljuffrouw en Jeis vonden dat iets voor oudere vrouwen. Knopjes met een bloedkoraaltje vonden we alle drie ook heel mooi en meer iets voor meisjes. Met een gloeiende naald en een kurk achter het oor prikte de winkeljuffrouw in beide lelletjes een gaatje en in beide gaatjes een oorbel.

‘Au!’ De tranen sprongen me in de ogen. Als troost zei Jeis: ‘Wie mooi wil zijn, moet pijn lijden’. Toen ik daarna in de spiegel keek, wist ik dat ze gelijk had. Het deed pijn maar het stond heel mooi.

Die oorbellen kreeg ik lang voordat Riek bij ons kwam wonen. Gelukkig maar, anders had heit voor haar denk ik, óók oorbellen gekocht. Dan was het lang niet zo speciaal geweest.

Riek kwam bij ons op de dag dat mijn beste vriendinnetje Sjoukje in Wolsum werd begraven. Om daar te komen, roeide buurvrouw Andela ons over de Bolswardervaart tot bij de boerderij van Bram de Vries. Van daar liepen heit, mem en ik door het land naar de kerk.

Dominee bad en preekte en we zongen mooie psalmen. Maar ik dacht steeds aan Sjoukje en moest huilen, net als haar heit en mem.

Die middag was Riek er opeens. Ze probeerde me te troosten: ‘Zal ik dan voortaan je nieuwe vriendin zijn?’

Maar ik wilde helemaal geen nieuwe vriendin.

Riek komt uit Amsterdam. Omdat haar familie joods is hebben de Duitsers haar vader meegenomen. Toen heeft Riek, ze was toen nog maar negen jaar, contact gezocht met iemand van de ondergrondse om een onderduikadres te vinden voor haar moeder, haar broertje en voor haar zelf.

Vijfhuis is een heel klein dorp aan een doodlopende weg. Er komen hier haast nooit Duitsers en als ze hierheen op weg zijn, zien we ze al van verre aankomen. Onderduikers hebben dan nog tijd genoeg om een schuilplaats te zoeken. Omdat het hier dus aardig veilig is heeft iemand van de ondergrondse haar toen bij ons ondergebracht. Maar ze weet niet waar haar moeder en haar broertje naar toe zijn gebracht.

‘Dat is beter zo’, zegt heit. ‘Want hoe minder je weet, hoe veiliger het is’.

Riek heeft bruine ogen, net als mem en ik. Daarom doen we alsof ze mijn zusje is. Mijn ogen zijn alleen een beetje lichter bruin, behalve

als ik kwaad ben. Dan worden ze heel donker. Omdat ik haar wel zielig vind wil ik heus wel aardig voor haar zijn. Maar soms kan ik er wel gek van worden. Een gewone vriendin gaat ook wel weer eens naar huis. Maar deze niet.

Zij slaapt bij mij in bed en speelt met mijn spullen. Ze gaat ook met mij mee naar school en omdat ze zere voeten krijgt van het lopen op klompen komen we vaak te laat. Meester wordt dan altijd bozer op mij dan op haar. Ze zeurt me teveel en ze huilt soms om niks. Als ik daar wel eens bij mem over klaag zegt ze dat het komt omdat ze haar vader, moeder en haar broertje mist. En dat ik mijn zegeningen moet tellen en nog iets over naastenliefde en niet zeuren.

Dan probeer ik weer een hele poos extra aardig voor haar te zijn. Maar ze pikt wel mooi mijn heit en mijn broers in en ze wil altijd met me mee.

Ook als ik voor Jeis – in het geheim – een brief voor Tjitte Landman moet brengen naar vrouw de Boer op Wolsumerketting. Daar krijg ik dan een brief van Tjitte voor Jeis mee terug.

Jeis en Tjitte zijn verliefd op elkaar, maar bij Landman zijn ze katholiek en wij zijn hervormd. Dat kan dus nooit iets worden. Niemand mag het weten van die briefjes en zéker Riek niet, want die kan zomaar haar mond voorbij praten. Ik wacht dus mijn kans af en als zij dan bijvoorbeeld op de wc zit doe ik de kleine

schuurdeur zachtjes open en draaf stilletjes, wat niet meevalt op klompen, zo snel mogelijk de buurt uit. Als ze daarna wil weten waar ik ben geweest, verzin ik dat ik even iets moest brengen bij Beppe Tryntsje die bij ons achter op het erf woont.

Er zijn nog veel meer onderduikers in Vijfhuis en in de afgelegen boerderijen in de buurt. Bij boer Van Dijk wonen twee zusjes: Betty en Renée. Die spelen vaak bij ons op de buurt. Toen heit en mem vijfentwintig jaar getrouwd waren deden ze 's avonds op het feest een leuke voordracht.

Bij Gerrit en Gretha Andela woont Jaap.

Jaap is niet aardig. Hij is brutaal tegen Gretha, en pest haar veel. Zijn bed staat bij hen op zolder en een tijdje geleden heeft hij expres de pispot op de vloer van de zolder leeggegooid. Het lekte beneden op de tafel en Gretha kwam het huilend bij ons vertellen. Heit vloekt niet zo gauw, maar deze keer heeft hij Jaap stevig uitgekafferd en hem de vreselijkste dingen beloofd, als hij zich niet beter zou gaan gedragen.

Op onze school in Nijland zitten veel ondergedoken kinderen. Die kennen we meestal alleen bij hun voornaam. Maar verder vindt

iedereen dit heel gewoon want ze praten intussen ook allemaal Fries net als wij.

Dan zijn er nog al wat oudere jongens die zich hier verstoppen, omdat ze anders in Duitsland moeten gaan werken. Zij helpen gewoon mee op de boerderij waar ze zijn ondergedoken.

In de Grutte Wyk liggen een rijnaak en twee kleinere vrachtschepen te wachten tot de oorlog is afgelopen en ze weer veilig over de vaarten en kanalen hun vracht kunnen vervoeren. Op één van die schepen woont oliebollebakker Koopal. Met oudjaar hebben alle gezinnen van Vijfhuis daar bloem en melk heen gebracht en daarvan heeft Koopal toen een hele wasteil oliebolle gebakken. Het hele dorp rook naar kermis.

Dat was deze winter al de tweede keer dat we plezier hadden van het fornuis en de grote pannen van Koopal. Hij verzorgde met zijn vrouw en Sjoukje Andela de ‘koek en sopie’ bij de schaatswedstrijden die heit, Okke Postma en Bram de Vries hadden georganiseerd op het ondergelopen land tussen de Lytse Wyk en de Bolswardervaart. Voordat het buitenwater betrouwbaar was, konden we daar en ook op de Lytse Wyk al schaatsen.

Mannen, vrouwen, kinderen: iedereen uit de buurt, en zelfs de onderduikers deden mee met de wedstrijden en schaatsten zo hard ze konden

om een prijs te bemachtigen. Er waren onder andere rollades, droge worsten, suikerbroden, maar ook geld te winnen.

Voor een estafetteploeg van grote mannen was er één deelnemer te weinig. Heit vond dat ik wel mee kon doen. Toen ik als laatste van de drie het stokje in handen kreeg reed ik sneller dan ooit. Dat kwam ook door de aanmoedigingen van de toeschouwers: ‘Hup Tyn!, hup Tyn!’. Ik vloog erover. De eerste prijs is het niet geworden, maar op onze tweede prijs was ik ook heel trots. En met de rijksdaalder die dat opleverde voelde ik me de koning te rijk.

Een paar dagen later lag de Bolswardervaart al helemaal dicht en was het ijs zelfs onder de Wolsumer- en Abbegaasterketting dik genoeg. Die bruggen zijn zo laag, dat je er alleen liggend op een slee onder door getrokken kunt worden.

Het waren heel gezellige weken. Overal vandaan kwamen omkes en tantes en bekenden op de schaats langs voor een bakje koffie of een beker chocolademelk. Heit schaatste zelfs helemaal naar zijn broer in het Groningse Appingedam.

Toen ik klein was, zette heit mij en Hane en Hannes in de kamer op tafel om de schaatsen onder te binden. Dan droeg hij mij eerst naar de Lytse Wyk en daarna mijn twee broertjes, onder

iedere arm één. Hij zette ons op het ijs: ‘Goed oefenen, en niet voorbij het draaibruggetje bij Sjoukje.’ Als hij klaar was met zijn werk kwam hij een stuk koek brengen. Hij bond dan ook zijn schaatsen onder en wij mochten om de beurt bij hem aanhaken. Dan reed hij met ons de Bolswardervaart heen en terug. Dat ging zo hard, dat je het riet voorbij zag vliegen. Nu kan ik het al zo goed dat ik met mem en Jeis naar IJlst gereden ben en zelfs helemaal naar Sneek.

De melkboot kan met deze vorst natuurlijk niet meer varen en daarom worden de melkbussen opgehaald met een grote slee. In de bussen die terugkomen van de fabriek zit vaak karnemelk of wei. De wei is voor de kalfjes en de karnemelk voor ons. Je moet de bus eerst schudden en dan voorzichtig wat karnemelk in het deksel gieten. Het deksel kun je prima gebruiken om uit te drinken, als je ten minste je vingers op de gaatjes drukt, anders loopt alles langs je kin.

Vóór melkerstijd moeten de melkbussen weer schoon zijn. Mem schuurt ze met water en zand tot ze van binnen en buiten glimmen als zilver. Daarna worden ze met veel water nagespoeld en schuin tegen het huis op de kop te drogen gezet. Soms moet ik hierbij helpen en

als ik dan eindelijk hiermee klaar ben zijn mijn handen er haast afgevroren.

Als ik daarna in het bûthús kom doen ze eerst vreselijk zeer. Maar na een tijdje worden ze weer lekker warm. Acht grote zwartbonte koeien staan daar de ruimte lekker warm te dampen. Op de verhoging achter de gruppe onder de lage hooizolder, lijken ze nog veel groter dan 's zomers in de wei. Ik moet wel goed in de gaten houden, of er soms één gaat pissen of nog erger, schijten. Want dat spettert nogal.

Als in het voorjaar het vee naar buiten gaat wordt het bûthús grondig schoongemaakt, de vloer geschrobd en de muren gesausd. Dan kunnen wij er bij slecht weer lekker spelen en in die zomer dat er een verdieping op ons huis gebouwd werd sliepen Riek en ik er zelfs. Vooral als het hooi binnen is ruikt het hier heerlijk naar warme weilanden.

Het binnenbrengen van het hooi is een zwaar karwei. Met paard Corrie voor de wagen wordt vracht na vracht door de grote schuurdeur naar binnen gereden. Heit klimt op de wagen met hooi, prikt een enorme bos hooi aan zijn hooivork en zwiept dat met een grote boog op de hooizolder. In een wolk stof staan daar de

jongens om het uit te spreiden en op te stapelen. Om zijn droge keel te spoelen en zijn dorst te lessen haalt heit regelmatig water uit de put. Hij drinkt het zo uit de akker en het smaakt hem veel beter dan het ‘nije wetter’ uit de kraan.

Van het hooi dat niet meer op de zolder paste en van het hooi dat met de praam van het land bij Blauwhuis kwam werd vóór het huis een grote berg gemaakt.

Eens, op een zondag, is daarmee iets verschrikkelijks gebeurd. Heit deed een dutje in zijn bedstee. De deur stond een beetje open, en soms hoorde ik hem zachtjes snurken. Kleine Hannes lag te slapen in de linker bedstee. Mem en de anderen waren naar de kerk in Wolsum. Alleen Jan en ik speelden op het erf. Jan had lucifers gevonden en wist hoe je een vuurtje moest maken. Om me dat te laten zien hield hij een brandende lucifer bij de hooiberg. Het werd een groter vuur werd dan hij gedacht had en hij holde naar binnen om een kan met water te pakken. Maar toen hij daarmee het vuur wilde blussen ging het juist veel harder branden. In deze kan zat geen water maar petroleum.

De hooiberg is helemaal afgebrand. Gelukkig stond de wind de goede kant op. Het

huis heeft daardoor geen schade opgelopen, maar de perenboom was aan één kant helemaal zwart geblakerd.

Volgens heit zaten we nu mooi met de gebakken peren, want hier kon mem geen stoofpeertjes meer van maken. En daar hield heit zo van.

In Friesland opereerde in de laatste oorlogsjaren een actieve ondergrondse beweging. De leden hiervan waren over het algemeen dappere, vaderlandslievende mannen en vrouwen. Landelijke bekendheid en waardering kreeg deze groep door de overval op de Leeuwarder gevangenis in december 1944. Hierdoor konden vele levens worden gered.

Daarnaast waren er ook leden met een twijfelachtige reputatie, aangelokt door spanning en zucht naar avontuur en macht.

De knokploeg in Scharnegoutum, de militante afdeling van deze illegale organisatie, stond onder leiding van Gerardus Adrianus Reeskamp. Deze gebruikte de schuilnaam 'Harry'. Verder zaten in deze ploeg onder andere Jantinus Pieters, schuilnaam 'Tinus', Jan Bosga, schuilnaam 'Charley' en G. Walinga. Deze namen zullen we later nog eens tegenkomen.

Peter Wybenga, de chroniqueur van het Friese verzet noemt Reeskamp: ‘een man met de moed en mentaliteit van een gangster.’

Na enkele dubieuze activiteiten kreeg Reeskamp geen steun meer van het verzet. Daarop besloot hij op eigen houtje het distributiekantoor in Wommels te overvallen. Het buitgemaakte geld is volgens geruchten opgegaan aan drank en vrouwen.

Geld dat aan de ondergrondse geschonken werd door sympathisanten, werd niet altijd even correct beheerd. Dit ondervond ook Tjeerd Zijlstra. Zijn vader, veehandelaar en slachter Hantsje Zijlstra, schonk met enige regelmaat geld en vlees aan de ondergrondse. Als dank werd Tjeerd door hen uitgenodigd voor een feestje. Bij thuiskomst gaf hij zijn vader de raad dáár geen geld meer aan te geven: ‘Ze zuipen en vreten en feesten er maar op los van onze centen.’

Deze braspartij stond in schril contrast met de honger die in grote delen van het land werd geleden. Met enige regelmaat kwamen er bij Hantsje en Minke Zijlstra in Vijfhuis vermoeide, uitgehongerde mensen om eten vragen. Die gingen daar nooit met een lege

maag en lege handen de deur uit. Bij Minke stond altijd een pan soep op het vuur en Hantsje slachtte ondanks het verbod zo af en toe een koe, waarvan hij royaal uitdeelde.

Op een mooie middag in de herfst werd de komst van een Duitse patrouille gesignaleerd. Al het vlees van de koe die 's morgens in het geheim geslacht en uitgebeend was lag al veilig weggeborgen in de koelcel in het schuurtje achter op het erf. Het slachthuis en de winkel waren weer brandschoon. En alle mannen en jongens in huis hadden een veilig heenkomen gezocht. We hoorden autoportieren dichtslaan, stampende laarzen en een dreigende bons op de deur.

Jeis deed open en antwoordde op de vraag of er geslacht was zo onschuldig mogelijk: 'Nee hoor. Kom maar kijken!' De deur van het slachthuis ging open en stijf van schrik staarde ze naar iets dat iedereen vergeten had op te ruimen: vier koeienpoten!

Toen moest de rest van de koe ook tevoorschijn komen. Alles werd in beslag genomen en vervoerd naar het koelhuis van Albert Jaasma in Sneek. Hij werd door iedereen Uppie genoemd.

Uppie heeft die avond de deur van het koelhuis opzettelijk niet op slot gedaan. En

jongens van de ondergrondse hebben het vlees er 's avonds uitgehaald en afgeleverd bij het ziekenhuis. Daar wist men er wel raad mee.

Om aan geld te komen voor het verzet, of om hun eigen kas te spekken, ging de ploeg van Reeskamp nogal eigenmachtig te werk. En vanwege de illegaliteit kwamen hun acties vaak niet aan het licht of ze belandden in de doofpot.

In Raerd waren het Reeskamp en Pieters die een gewapende overval pleegden in de boerderij van Terwisga van Scheltinga en zijn vrouw in november 1944. De twee mannen dreigden de boerderij in brand te steken als er niet voldoende geld op tafel kwam. Ze gingen er met een buit van duizend gulden vandoor.

Toen Reeskamp na de oorlog terecht stond, onder andere voor deze overval, was zijn commentaar dat dit een vrij gebruikelijke manier was om bij onwillige boeren een bijdrage los te peuteren voor het verzet.

Iets dergelijks overkwam ook Hantsje en Minke Zijlstra in Vijfhuis. Op een avond stonden er drie gewapende mannen voor de deur. Twee in een Duits uniform en één in het uniform van de marechaussee. Eerst zeiden ze in gebrekkig Duits dat ze kwamen controleren op zwarte handel. Maar toen ze eenmaal binnen

waren bleken het mannen te zijn van de knokploeg uit Scharnegoutum.

Dreigend met hun wapens eisten ze geld voor het verzet. Minke had intussen de portefeuille van haar man met daarin een flink geldbedrag onder haar rokken verborgen. De mannen hebben geruime tijd vergeefs naar geld gezocht. In de lade van het dressoir vonden ze wel de spaarbankboekjes van de kinderen. Daar stond bij elkaar een flink bedrag op. Die boekjes hebben ze meegenomen. Teleurgesteld door de magere vangst vertrokken de mannen met de woorden: ‘We komen terug Zijlstra. Je bent nog niet van ons af.’

Hantsje heeft nooit aangifte gedaan van deze brutale roofoverval. Misschien heeft hij het verzwegen uit angst voor een wraakactie van de knokploeg. Of misschien juist uit solidariteit met de ondergrondse. Zou hier een onderzoek naar komen, dan bracht dit wellicht de hele organisatie in gevaar. Tegen rechercheur Aukema uit Sneek die er van gehoord had en hem er naar vroeg, zei hij: ‘Kom na de oorlog maar terug.’

dinsdag 16 januari 1945: Sneek

Op de veemarkt: Hantsje Zijlstra, door zijn beige overjas en zijn dunne rotan wandelstok duidelijk herkenbaar als veehandelaar, loopt met buurman Auke Andela tussen het vee. Hij slaat hier en daar op een koeienkont, voelt aan uiers en tikt met zijn stokje koeien aan de kant, als ze zó dicht op elkaar staan dat hij er niet tussen door kan. Soms maakt hij een praatje, maar komt niet echt tot zaken.

Op dezelfde veemarkt: Reeskamp. Hij overhandigt zo onopvallend mogelijk een Mauser pistool aan Jan Bosga. Bosga lijkt daar niet blij mee. Maar Reeskamp kijkt hem dwingend aan: 'Zorg dat je zijn geld te pakken krijgt. En zonodig gebruik je geweld. Walinga

wijst aan wie je moet hebben. Tinus gaat met je mee. Na afloop zien we elkaar bij Walinga.'

Bosga is niet blij met deze opdracht, maar kan niet op tegen de dwingende taal van de leider van zijn knokploeg. Zuchtend stopt hij het pistool in zijn jaszak.

Pieters en Walinga voegen zich bij Bosga. Ze slenteren gedrieën tussen de boeren en handelaren. Als Walinga Hantsje Zijlstra in het oog krijgt, wijst hij Bosga wie hij moet hebben. Walinga verdwijnt onopvallend: 'Tot vanavond.'

dinsdag 16 januari 1945: Vijfhuis

De melkboot heeft de retournelkbussen op het stalt gezet en de volle weer meegenomen. Dat wordt straks weer schuren en spoelen. Als het zo koud en winderig is als vandaag is dat echt rotwerk. Vanaf augustus ging ik iedere dag met de melkboot mee naar Bolsward om daar naar de huishoudschool te gaan. Maar nu zijn

alle scholen gesloten vanwege een tekort aan brandstof. Mijn oudere broers blijven meestal ook op de buurt omdat ze anders het risico lopen in Duitsland te werk gesteld te worden.

De jongens helpen heit op de boerderij. Ze melken, voeren de beesten en scheppen iedere ochtend de grupe leeg. In de kruiwagen rijden ze de stront over de batte (balkenbruggetje) naar de strontbult aan de overkant van de Grutte Wyk. Jeis en ik helpen mem met het schuren van de melkbussen en met van alles wat er in huis gepoetst en gedaan moet worden.

Zoals altijd op dinsdag gaat heit met Auke Andela op de fiets naar de Sneeker veemarkt. Tjeerd rijdt met hen mee. Niet voor de markt maar voor zijn vriendin. Heit komt even binnen om gedag te zeggen: ‘Rond het middaguur ben ik weer thuis.’

Hij stopt zijn wandelstok onder zijn snelbinders en ook zijn beige overjas, die hij gebruikt op de markt om zijn kleren schoon te houden. Hij trekt zijn dikke winterjas aan, zet de pet op en schiet in zijn klompen. Heit zijn klompen zijn wel wat groot voor de trappers, maar hij draagt ze graag en ze zitten lekker warm.

Bosga en Pieters verliezen Hantsje Zijlstra niet meer uit het oog. Ze gaan na hem een café binnen en zien hoe hij een sigaar opsteekt en een brandenwiltje drinkt met Auke Andela.

Als Hantsje en Auke het café verlaten en op hun fiets stappen om terug te rijden naar Vijfhuis, gaan ze daar op enige afstand achteraan.

Hantsje en Auke fietsen zwijgend op huis aan. Het is stevig trappen tegen de harde westenwind in. En als je praat kom je snel adem te kort. In Oosthem rijden ze even in de luwte, maar voorbij het dorp blaast de wind op volle kracht over de kale weilanden. Langs de Rige gaan ze, en dan halverwege Wolsumerketting bij de boerderij van Reitsma links af naar Vijfhuis. Ze zijn bijna thuis. Minke zal het warm eten wel klaar hebben.

Plotseling horen ze: ‘Afstappen Zijlstra!’ Ze hadden niet in de gaten dat ze werden vervolgd en kijken verbaasd om. Het is Bosga, die Zijlstra’s persoonsbewijs vraagt. En terwijl hij het pistool uit zijn zak haalt, eist hij geld.

Zijlstra, een stevige man en niet voor een kleintje vervaard weigert: ‘Als je wat wilt, kom dan maar mee naar huis om er over te praten.’

Als Pieters daarop een knuppel uit de fietstas haalt en dreigend op hem af komt, probeert Hantsje met de fiets zijn belagers op afstand te houden.

Dan roept Pieters: ‘Schiet dan!’ Bosga vuurt tweemaal. Hij raakt Hantsje in het hoofd, waarop deze in elkaar zakt. Vervolgens doorzoeken de twee mannen zijn zakken. Ze schieten de banden van beide fietsen lek, en verdwijnen in de richting van Sneek.

Daar zullen ze nog diezelfde avond bij Walinga thuis samen met Reeskamp de buit verdelen.

Tegen etenstijd komt Tjeerd handenwrijvend binnen: ‘’t Is koud mem. Ik denk dat we sneeuw krijgen.’

En op haar vraag of heit er ook aan komt: ‘Die is binnen een half uur thuis. Hij wilde nog even iemand spreken.’

We wachten een hele poos op heit en beginnen dan toch maar te eten. Opeens wordt de deur opengegooid en staat Auke in de kamer: ‘Ze hebben Hantsje doodgeschoten.’

Eerst valt er een doodse stilte. Dan hoor ik Tjeerd vloeken: ‘Dát heeft het verzet gedaan.’

Ik hol met iedereen mee naar buiten en al van ver af zie ik heit roerloos op de weg liggen, zijn fiets ernaast. Iemand zegt: 'Hij is niet dood.'

Buren brengen een ladder mee waar ze heit voorzichtig opleggen, een jas onder zijn hoofd. Twee mannen dragen hem zachtjes lopend naar huis. Mem loopt er naast en houdt zijn hand vast. Ze zegt wel iets tegen hem, maar dat kan ik niet verstaan. De ladder met heit wordt voor het dressoir op de grond gelegd. Heit heeft zijn ogen wel open, maar het lijkt of hij niets ziet en hoort. En hij zegt ook niets. Boven zijn wenkbrauw zit een gaatje waar een klein straaltje bloed uit loopt.

Mem zit op haar knieën naast hem en strijkt zachtjes over zijn haar: 'Ach Hantsje, skat.'

Auke legt de pet van heit op tafel en zakt trillend op een stoel.

Eén van de burens is naar Nijland gefiets om de dokter te waarschuwen. Als die er is wordt heit in de auto van de dokter naar het ziekenhuis in Sneek vervoerd. Mem en Tjeerd gaan mee. Watte zal voor de beesten zorgen, en Jeis voor het huishouden.

In het ziekenhuis worden foto's gemaakt. Daarop is te zien dat de kogel die op hem is afgevuurd bij zijn voorhoofd naar binnen is

gegaan en achter in zijn hoofd bij het begin van de nek is blijven steken. De doktoren durven hem niet te opereren. Hij is er zo slecht aan toe dat men de raad krijgt bij hem in het ziekenhuis te blijven.

Daar leeft ze elf dagen tussen hoop en vrees. Heit verzwakt steeds meer, de koorts wordt hoger en hij krijgt longontsteking. Genezing lijkt niet meer mogelijk.

vrijdag 26 januari

Tjeerd huurt een grote auto. We gaan met zijn allen bij heit op bezoek. We weten dat het steeds slechter met hem gaat en zelfs Hane en Hannes zitten er bedremmeld bij. Eén voor één mogen we even bij heit op de kamer. Hij lijkt nu veel kleiner en bleker dan thuis. Hij heeft zijn ogen dicht, maar ik hoop dat hij mij wel kan horen: ‘Dag heit. Ik ben Tyn. Word je wel weer beter?’

Ik weet zeker dat heit toen een beetje naar me heeft gelachen.

zaterdag 27 januari

De volgende morgen gaan Jeis en Tjeerd weer naar het ziekenhuis. Om mem wat afleiding te bezorgen, overreden ze haar om even met hen mee te gaan naar Tjeerd zijn vriendin Aukje. Als ze terugkomen blijkt heit tijdens hun korte afwezigheid te zijn overleden.

Ze zitten een poos verslagen bij zijn bed. Dan moet er van alles geregeld worden en intussen stuurt Jeis ons een telegram met het vreselijke bericht: 'Heit is dood.'

's Middags komt mem thuis met Tjeerd en Jeis. Ze ziet er moe en verdrietig uit. De waardevolle spullen uit heit zijn zakken: zijn portefeuille en zijn portemonnee legt ze met zijn gouden horloge en zijn trouwring op het dressoir. Die ring ziet er nog nieuw en glanzend uit, pas vorig jaar gekocht toen ze vijftwintig jaar getrouwd waren. In zijn portemonnee zit het ringetje met het blauwe steentje voor mijn verjaardag.

Mem haalt een mooi wit overhemd voor heit uit de kast en in het zijkamertje wordt ruimte gemaakt. Daar zal heit opgebaard worden als hij morgen thuis komt.

zondag 28 januari

Ik ben jarig. Ik word dertien: wat een ongeluksgetal. Het enige cadeautje dat ik krijg komt van heit, die er nu zelf niet meer bij is. Ik bewaar het ringetje zorgvuldig tussen een laagje watten in een doosje.

Voorlopig wil ik het nog niet dragen. Het maakt me veel te verdrietig.

maandag 29 januari.

Vandaag, precies op zijn tweeënvijftigste verjaardag is de kist met heit naar binnen gedragen in ons huis, waar hij is geboren en zijn hele leven heeft gewoond. Ik durf het haast niet, maar als ik toch even in de kist kijk is dat minder eng dan ik dacht. Ik prent zijn gezicht goed in mijn gedachten, zodat ik hem nooit, nooit zal vergeten.

Het is wat schemerig in het kamertje, omdat de gordijnen halfdicht zijn geschoven. Door de opening daartussen, zie ik de Lytse

Wyk, het weiland van de schaatswedstrijd, het dorre riet langs de Bolswardervaart en aan de overkant de kerk van Wolsum met het kerkhof waar heit over een paar dagen begraven zal worden. En daarboven grijze luchten, zwaar van regen.

Als ik 's avonds naar bed ga, moet ik langs de kist de trap op naar mijn slaapkamer. Omdat ik dat zo akelig vind, gaat Jeis met me mee. Er staat één bos bloemen. Die bracht slager Nota mee. Met zijn pet in de hand knielde hij bij de kist, maakte een kruisteken en bleef zo even in stilte zitten bidden. Wij vonden dat heel bijzonder. 'Ja, zo doen katholieken dat,' wist Watte.

donderdag 1 februari

Er rijdt een grote zwarte auto het erf op. Heit wordt door mannen in zwarte pakken en met zwarte hoge hoeden op uit ons huis gedragen en voorzichtig in die auto geschoven. Nu gaat hij echt weg. Mem is ook helemaal in het zwart, van haar hoed tot aan haar schoenen. En dit zal zeker de komende tien jaren zo blijven.

We rijden over Remswerd en Wolsumerketting naar de kerk. De kleine kerk zit vol met familie, burens en onderduikers. Ik vind het wel moeilijk om met mem, Jeis en mijn broers door te lopen naar de voorste banken. Iedereen kijkt zo medelijdend naar ons, dat ik alweer tranen in mijn ogen voel branden. En als dominee een psalm inzet, kan ik niet meezingen omdat er zo'n raar gevoel in mijn keel zit.

De zware orgelklanken dreunen in mijn buik en zweet kriebelt in mijn nek. Als ik nu maar niet misselijk word. Ik wil hier weg. Ik wil naar buiten.

Door de hoge smalle ramen zie ik de takken van de bomen om het kerkhof. Er vliegt een groep ganzen voorbij. Ik wil mee.

Opeens breekt de grijze lucht en werpt de zon brede banen stoffig licht tot op de tegenoverliggende muur. In die witte plekken friemelen kleurige vlakjes in geel en rood en blauw. Het lijkt alsof niet alleen de kerk maar ook mijn hoofd er lichter van wordt.

Over een paar weken zullen de kieviten weer over het land buitelen. En volgens omke Johannes zal de oorlog nu niet lang meer duren.

Na de oorlog

Na de bevrijding komt Tjalling moe en vermagerd maar redelijk gezond uit Duitsland. Hij is in gezelschap van drie jongens en twee meisjes en weet nog niets van het drama dat zich in Vijfhuis heeft afgespeeld. Als ze na een lange reis op een vrijdag in Leeuwarden aankomen is daar veemarkt. Ze hebben honger en dorst en besluiten wat eten en drinken te bestellen in één van de café's aan de Lange Marktstraat.

Tjalling legt uit dat hij geen geld bij zich heeft maar dat zijn heit, Hantsje Zijlstra het wel zal betalen. Op dat moment krijgt hij van de café-eigenaar te horen dat zijn vader is overleden.

Intussen is het onderzoek naar de aanslag in volle gang. Vermoedend hoe belangrijk het zou zijn, zocht Auke Andela de man die bij Hantsje Zijlstra was toen hij werd neergeschoten dagenlang naar de huls van de fatale kogel. Na

veertien dagen vindt hij hem in het gras langs de weg. Hij overhandigt hem aan de Sneeker rechercheurs Aukema en de Jong.

Aan het volhardende werk van deze twee politiemensen is het te danken dat de daders achterhaald zijn en er recht gesproken kon worden in deze brute moordzaak.

Direct na de aanslag had Reeskamp van zijn superieuren in de Friese verzetsbeweging de opdracht gekregen om de ‘zaak Zijlstra’ te onderzoeken en de aanvallers op te sporen. Na enige tijd meldt hij dat de daders niet te vinden zijn.

Maar Reeskamp had dan ook heel andere belangen. Voor de oorlog was deze gewetenloze man drogist geweest in Bussum. Hij beschikte zodoende over een witte jas waarin hij zich voor kon doen als arts. In die vermomming verscheen hij diverse keren aan het ziekbed van Hantsje Zijlstra en praatte daar zelfs met Minke Zijlstra over de gezondheidstoestand van haar man. Door zijn opleiding kon hij zich bedienen van medische termen en daardoor geloofwaardig overkomen. Dat hij daar kwam uit naastenliefde of wroeging kunnen we rustig uitsluiten. Waarschijnlijk vreesde hij dat Hantsje Zijlstra zijn aanvallers zou herkennen als hij weer bij bewustzijn zou komen. In dat geval lijkt het

aannemelijk dat hij Zijlstra alsnog van het leven zou beroven.

Op last van justitie wordt in november 1945 het lichaam van Hantsje Zijlstra opgegraven. De daaropvolgende lijkschouwing wijst uit dat de kogel die in zijn hoofd was blijven zitten past bij de door Auke gevonden huls. Voor de Sneeker rechercheurs een volgende stap op weg naar het vinden van de waarheid.

Intussen zitten twee van hun verdachten in Nederlands Indië. Reeskamp als tweede luitenant en Bosga als gewoon soldaat. Voor de aanvang van de rechtzitting door de krijgsraad zullen ze beiden teruggehaald worden naar Nederland.

De onderduikers op de buurt hebben allemaal de oorlog overleefd.

Riek wordt herenigd met haar moeder en haar broertje. Haar vader is helaas, zoals gevreesd in een Duits kamp overleden.

Renée en Bettie, die ondergedoken waren bij de familie van Dijk, hebben beide ouders verloren. Ze worden liefdevol grootgebracht door familie. Bettie houdt contact met Hane Zijlstra, die in 1953 naar Canada emigreert. Na enkele jaren gaat ze naar hem toe om te trouwen. Helaas houdt dit huwelijk geen stand. Na de scheiding komt Bettie met hun twee kinderen terug naar Nederland.

Jaap die ondergedoken was bij Gretha en Gerrit Andela, komt op een mooie zondagmiddag uit de kerk en ziet daar zijn ouders op hem wachten.

Er volgen zware jaren voor Minke Zijlstra. Na het overlijden van haar man runt zij samen met haar zoons, en met name haar jongste zoon Hannes de boerderij. Er wordt geen vee meer gekocht en er wordt niet meer geslacht.

In 1953 emigreren Tjeerd, Jan en Hane naar Canada, waar zij hen meerdere keren gaat bezoeken. Als Hannes jaren later met zijn vrouw het bedrijf overneemt verhuist zij naar een klein arbeidershuisje aan de rand van Vijfhuis. Ze heeft nooit een financiële tegemoetkoming gekregen. Via de 'Stichting 40 – 45' zou ze daar waarschijnlijk wel voor in aanmerking komen. Maar dan zou haar man beschouwd worden als oorlogsslachtoffer. Zij wilde beslist dat de overvallers zouden terechtstaan voor moord.

Voor de verslagen van de rechtzaken tegen Reeskamp, Bosga, Pieters en Walinga en de vonnissen die over hen zijn uitgesproken, verwijs ik naar artikelen uit het archief van de Leeuwarder Courant, op de hierna volgende pagina's.

5

Artikelen uit het archief
van de
Leeuwarder Courant

15 januari 1947

Opzienbarende arrestatie van oud-illegaal.

Ernstige aanklacht tegen 2de luit.
Reeskamp, alias 'Harry'

De thans allerwegen bekend geworden arrestatie van den 2^e luitenant G. A.Reeskamp, beter bekend als 'Harry', heeft overal in den lande, maar vooral in de Zuidwesthoek van Friesland waar hij jaren lang zijn arbeidsveld had, veel opzien verwekt.

Nu in enkele bladen een volkomen foutieve voorstelling van zaken gegeven wordt en er zelfs gepoogd wordt met veel sensationele ophef dezen persoon een heldenaureool te geven, meenen wij onze lezers de volgende, op waarheid berustende gegevens te moeten verschaffen. In ingewijde, vooral oud-illegale kringen was veel daarvan reeds bekend, maar tot dusver was er nog maar weinig naar buiten uit doorgelekt.

De heer Reeskamp kwam omstreeks het einde van 1940 in Friesland: hij was

woonachtig in Bussum, waar hij een drogisterij had. Hoewel hij toen reeds eenige vonnissen wegens misdrijven achter de rug had, gelukte het hem toch contact met enkele illegale groepen in en rondom Sneek te leggen, Hij nam deel aan verschillende ondernemingen, o,a aan de overval op het distributiekantoor te Wommels en wist zich daardoor in de beperkte kring van de verzetsbeweging een zekere roem te verwerven. Waarschijnlijk in verband met frauduleuze handelingen geraakte hij na eenige tijd in handen van de politie, slaagde er echter in door simulatie in een Amsterdamsch ziekenhuis te worden opgenomen, en wist daaruit door een list te ontsnappen.

Nadien is hij weer tot aan de bevrijding in Friesland in het illegale werk gedoken, waarvan de laatste tijd van de bezetting als D.O.L. (Districts Operatie Leider) van de B.S. in Zuidwest Friesland Na de bevrijding gelukte het hem carrière te maken in het nieuwe leger: de laatste tijd was hij gestationeerd in Leeuwarden. Er wordt verband gelegd tusschen deze arrestatie en de opzienbarende roofmoord op den slagerkoopman Hantsje Zijlstra van

Wolsum, die op 16 Januari 1945 onder Abbega begaan werd.

Wij vernemen, dat er kortgeleden te Wolsum een opgraving en lijkschouwing heeft plaats gehad. Deze zaak bevindt zich echter noch in een stadium van onderzoek. Het moeten ongetwijfeld ernstige beweegredenen geweest zijn, die, niettegenstaande de lange en belangrijke slaat van dienst van deze ex-illegaal, den auditeur-militair (voorheen juridisch adviseur van het Militair Gezag te Leeuwarden bewogen hebben om bevel tot arrestatie van genoemden Reeskamp te geven. Wij veronderstellen dat dit niet buiten het oordeel van de Generale Staf om is gegaan.

10 juli 1947

Krijgsraad te velde

De aanslag op Hantsje Zijlstra

Tegen drie 'illegalen' zes jaar geëist.

Het was op Dinsdag, de 16de Januari 1945. Een koude, winderige dag in de verschrikkelijkste periode van de bezettingstijd. Hantsje Zijlstra, een bekend veehandelaar en slager te Wolsum, was naar gewoonte op de markt te Sneek geweest en fietste vrij vroeg met enkele anderen naar huis. Hij had niet gemerkt, hoe een Sneker ingezetene hem aan twee jongemannen op het Sneker marktplein aangewezen had; hij kon dus niet vermoeden dat deze twee - beiden lid van de 'ondergrondse' - hem met opzet over de eenzame weg volgden.

Niet ver van Vijfhuis speelde het zich af. Zijlstra fietste alleen nog maar met zijn dorpsgenoot Auke Andela, toen hij plotseling hoorde roepen: 'Afstappen heren!' Zich omkerende, zag hij een pistool op zich gericht. Vijf minuten later lag hij met een kogel in het hoofd op de weg; de

beide mannen fietsten terug. Andela ging heen om hulp te halen. Wat was er gebeurd?

Om deze vraag afdoende te beantwoorden, hield de Krijgsraad te velde op 9 Juli te Leeuwarden een openbare zitting, die van 's morgens tien uur tot diep in de nacht duurde, maar des niettegenstaande druk bezocht en in ademloze spanning gevolgd werd. Als president trad op maj. mr. Groenewegen, als leden maj. mr. Caljé en maj. S. N. Waringa, als secretaris mr J. H. Bekkering, terwijl als auditeur-militair maj. mr. C. H; Beekhuis fungeerde.

De eerste beklagde voor.

De eerste beklagde komt voor, in uniform zonder één enkel kenteken, maar straf saluerend. Het is Jan Bosga, een eenvoudige Friese plattelandsjongen, die in 1920 te Broek bij Joure geboren is, waar hij thans nog gedomicileerd is. Hij was soldaat op Java, is ter onderzoek in deze zaak teruggeroepen en bevindt zich sedert begin Februari van dit jaar in arrest. Hij wordt er van beschuldigd Hantsje Zijlstra opzettelijk

van het leven beroofd en hem daarna, geholpen door 'Tinus' van zijn geld ontdaan te hebben. Een doodslag onder verzwarende omstandigheden dus.

Bosga, in de illegaliteit bekend als 'Charley', wordt verhoord. Hij ontkent, dat het denkbeeld om de overval te plegen, van hemzelf is uitgegaan; het plan is van 'Harry', alias 'Rienstra', geheten Reeskamp. Beklaagde meende eerst een zuiver 'ondergrondse' opdracht ontvangen te hebben; hij weigerde toen hij 'nattigheid' voelde. Door Reeskamp, wiens lijfwacht hij min of meer was, werd hij ertoe gedwongen; de hypnotische vrees voor deze uitermate handige en geraffineerde illegale werker zat hem diep in de schoenen; Reeskamp h ad overwicht op al zijn jongens.

De opdracht hield bedreiging in, geen doodslag; gebruik van het vuurwapen zou er alleen bij uiterste noodzaak gemaakt worden.

Toch gaf Harry aan Charley op de ochtend voor de moord een Mauserpistool en toen G. Walinga van Sneek aan hem en Tinus het uitgekozen slachtoffer had getoond, bleek het ook los in de zak te zitten.

Wat hebben Charley en Tinus gesproken, daar op die weg achter hun nietsvermoedende prooi aanfietsende?

Hoe het zij, er moest aangepakt worden en dus klonk plotseling de waarschuwing. Zijlstra moest zijn persoonsbewijs laten zien en vervolgens zijn geld afgeven, omdat hij 'zwarthandelaar' was. Zijlstra, voor geen klein geruchtje vervaard, weigerde dat, waarop Pieters, zoals Tinus' achternaam luidde, zijn gummistok uit de fietstas ging halen terwijl Bosga het pistool in de normale schiethouding hield en Auke Andela een meter of vijf verder gedwongen was te blijven staan. Het leek, dat Zijlstra zich wou verweren. Om Pieters ter hulp te komen, wilde Bosga een waarschuwingsschot geven, maar helaas raakte het Zijlstra in zijn hoofd.

Wat toen gebeurde weet Charley niet precies; hij heeft in Indië een hersenschudding gehad. Hij schrok ontzettend, maar heeft toch meegedaan aan de fouillering en de fietsbanden kapotgeschoten. Daarop zijn ze naar Sneek teruggekeerd en bij Walinga hebben ze met Reeskamp krijgsraad gehouden en het geld verdeeld.

Andela, de kroongetuige.

Auke Andela, de metgezel van Zijlstra, treedt als kroongetuige op; hij is gedwongen hier Nederlands te spreken en dat belemmert zijn vlotheid van uitdrukking aanmerkelijk. Zijn verklaringen stemmen vrij ver met die van Bosga overeen. Pieters moet Zijlstra van zwarthandelarij beschuldigd hebben. Op de vraag van de president, of dat op waarheid berustte, geeft Andela een reeks van ontwijkende antwoorden.

Zijlstra, niet bang, moet tegen de beide belagers gezegd hebben: ‘Ga maar met me mee naar huis, af anders naar politie de Jong van Nijland’ . Een gummistok heeft Andela nooit gezien; helpen kon hij ook niet, hij was machteloos en hem is ook niets gevraagd.

‘Tinus’, wordt verhoord.

Jan Tinus Pieters, in 1919 te 's Gravenhage geboren, had een langere carrière dan Bosga achter zich, toen ze te samen fietsen en hun ‘karweitje’ bespraken. Hij was lid van de k.p. en staat hier terecht voor twee misdrijven, één te Rauwerd en het andere te Vijfhuis bij Wolsum gepleegd. Wat het eerste geval betreft, dit: In Nov, 44

is Tinus samen met Harry bij de boer IJ.J. Terwisga van Scheltinga onder Rauwerd binnengedrongen, beiden gewapend. Tinus heeft gesproken met de boer en zijn vrouw, en er is om geld gevraagd, met de bedreiging bij weigering de boerderij in brand te steken. Toen de boer negenhonderd gulden uit zijn portefeuille haalde en overhandigde, werd dat te weinig geacht; de vrouw vulde het bedrag uit haar 'melkpotje' toen aan tot duizend gulden. Volgens Tinus was Reeskamp de opdrachtgever en zou het geld ten bate van de illegaliteit besteed zijn.

Begin 1945 stelde 'Harry' aan Tinus voor om te proberen Hantsje Zijlstra geld af te zetten; hij schilderde deze af als een slecht vaderlander, die met de Duitsers handelde. Reeskamp zelf ging niet mee; hij had al eens eerder een overval bij Zijlstra gedaan. Tinus hoorde eerst onderweg van Charley, dat deze een pistool had. Toen Zijlstra aanstalten maakte, zich met de fiets te verdedigen, riep Tinus: 'Schiet maar', waarop het schot viel.

Niet duidelijk wordt uit dit verhoor, wie het geld uit de zakken gehaald heeft. De grote vraag is: Meende Tinus in opdracht van de illegaliteit te handelen of was het hier een zaakje 'voor eigen rekening'?

Reeskamp, alias 'Harry' komt voor.

Gerardus Adrianus Reeskamp, is in 1898 te Utrecht geboren, was drogist te Bussum en de laatste tijd officier in het Nederlandse leger. Hij verschijnt in burger. Hem wordt ten laste gelegd: uitlokking tot poging tot afpersing; medeplichtigheid aan de doodslag; heling van de buit en ten vierde een militair misdrijf: Toen hem opgedragen werd een onderzoek naar de kwestie-Zijlstra in te stellen, meldde hij dat de daders niet te vinden waren.

De Rauwerder overval wordt door Reeskamp onbelangrijk geacht; deze bedreiging werd vaker toegepast om onwillige boeren tot geldelijke steun aan de illegaliteit te dwingen; hij persoonlijk weet wel van 30 à 50 zulke gevallen.

Van de buit heeft hij geen cent voor eigen plezier gebruikt; alles besteedde hij aan boter en kaas voor de Amsterdamse politie. Deze boer kwam voor een overval in aanmerking; hij stond bij de illegaliteit in een slecht blaadje.

Getuige Terwisga van Scheltinga ontkent dit; met grote woordenrijkdom en plastische zeggenskracht, weidt hij uit over zijn financiële bijdragen aan 'de geheime dienst'. ('Zo nu en dan een kwartje', zegt Harry). Overigens is dit hele geval maar een

kleinigheid. De beschuldigingen aangaande de zaak-Zijlstra worden door Reeskamp ontkend. Hij wist er niets van; voordat het gebeurd was, hij heeft die bewuste morgen niemand een wapen gegeven. Met zijn beide vroegere wapenbroeders geconfronteerd, verklaart hij, dat hun beweringen pertinente leugens zijn.

Getuige Waling zegt daarentegen, dat er het initiatief wél van R. is uitgegaan, maar volgens hem is deze niet bij de verdeling van de buit tegenwoordig geweest, wat door Bosga en Pieters strak volgehouden wordt.

Er hangt een beklemmende atmosfeer in de rechtzaal. Hier wordt ergens op gruwelijke wijze gelogen. Wat is de waarheid?

Requisitoir van mr. C. H. Beekhuis.

Dan neemt de auditeur-militair, mr. C. H. Beekhuis Jr. het woord voor het houden van een briljant betoog, dat tot in alle onderdelen nauwkeurig en gewetensvol uitgewerkt is, een requisitoir dat door een der verdedigers straks 'fenomenaal knap' genoemd zal worden.

'Deze zaak verplaatst ons in zware tijden,' zegt majoor mr. Beekhuis, en voert voor de Krijgsraad enige vooraanstaande figuren uit het verzet. Alle drie beklaagden

hoorden tot de B.S., alle drie hebben vele goede daden verricht, alle hebben ze ook gefaald.

Vele omstandigheden moeten hierbij in aanmerking worden genomen, o.a. de slechte verzorging van de k.p.'ers en hun gezinnen. Dat werd na medio 1944 echter beter en toen was elke 'stunt' ten eigen bate verboden. De stunt bij Scheltinga, waar Pieters de hoofddader was en Reeskamp de mededader, was betrekkelijk eenvoudig, maar er was geen aanleiding toe; deze handeling was er een op eigen houtje.

Bij de kwestie-Zijlstra wil de auditeur-militair diens beweerde zwarthandelaarschap niet in discussie brengen; hij was politiek betrouwbaar en een goed huisvader. Dat er licht in deze zaak gekomen is, is te danken aan de onvermoeide speurzinnigheid van de rechercheurs Aukema en de Jong.

Reeskamp ontkent zelf praktisch alle hem ten laste gelegde handelingen, hoewel aan de hand van alle getuigenverklaringen genoegzaam bewijsmateriaal voorhanden is. Zijn eigen verklaringen zijn tegenstrijdig gebleken is, dat R tijdens zijn arrest, contact met de buitenwereld gehad heeft: er zijn clandestiene brieven ontdekt. In een strafzaak van jaren geleden, waarin R. ook

hoofdbeschuldigde was, nam hij precies dezelfde houding aan als nu. Niet alleen moreel, maar ook juridisch moet R. de dood van Zijlstra worden verweten. De morele analyse leert, dat hij, hoewel zelf niet aan de overval op Z. meedoende, toch de instigator was.

R. Is een man, die anderen ten verderve kan voeren, een gecompliceerde, een Dostojefsky-figuur; deze jongens waren voor hem als willoze werktuigen.

Het is voor Nederland van het grootste belang, dat het verzet een onbesmette naam in de geschiedenis zal dragen. De illegale prestaties verschaffen aan deze mensen roem en eer; hun gemeen misdrijf bevlekt hen met een smet. De reclasseringsrapporten bepleiten uiterste clementie voor Bosga en Pieters; de heilloze invloed van R. moet in rekening worden gebracht, alsmede de verwildering van de zeden in die tijd.

De auditeur-militair eist vervolgens tegen Bosga en Pieters zes jaar gevangenisstraf met aftrek, de eerste met ontslag uit de dienst en tegen Reeskamp zes jaar gevangenis met aftrek en na afloop van diensttijd ter beschikkingstelling van de

regering, daar de psychiatrische rapporten een verminderde toerekeningsvatbaarheid hebben geconstateerd.

De pleidooien.

Mr. G. Kloosterman voerde het pleidooi voor Jan Bosga, mr. F. H: van Loon voor Tinus Pieters en mr. Stomps van Heemstede (de verdediger van v.d. Lubbe in het Rijksdagbrandproces!) voor Reeskamp.

Mr. v. Loon gaf een minutieuze beschrijving van het verzetswerk en wees er o.a. op dat Reeskamp nog in Sneek bij Zijlstra in het ziekenhuis geweest was. (Z. is eerst 11 dagen na de aanslag aan longontsteking overleden). Hij achtte het niet bewezen, dat de kogel de dood veroorzaakt had.

Mr. Stomps sprak zijn grote bewondering voor het requisitoir uit, maar hij had er toch niet de 'stem van de illegaliteit' in gehoord, het gevoelsleven van hen die dag aan dag dicht bij de dood leefden. In de dagen van Colijns opzienbarende brochure was deze Reeskamp reeds een verzetsman op wiens hoofd de S.D. prijzen van tienduizenden guldens zette. In een viertal punten bestreed mr. Stomps vervolgens het requisitoir.

De uitspraak uitgesteld.

Het was reeds elf uur in de nacht, toen de Krijgsraad besloot de uitspraak uit te stellen tot 18 Juli a.s., teneinde de beklaagden gelegenheid te geven in hoger beroep te gaan.

De Officier van Justitie, mr. Nooren, die het onderzoek in deze geruchtmakende zaak heeft geleid, woonde de gehele zitting bij.

18 juli 1947

Vonnissen in de zaak Reeskamp c.s

De krijgsraad te velde deed hedenmorgen uitspraak in de zaak Reeskamp. Men zal zich herinneren dat de Krijgsraad op 9 Juli j.l. de geruchtmakende zaak tegen **Gerardus Adrianus Reeskamp, Jan Bosga** en **Jantinus Pieters** behandelde. De drie beklaagden waren alle drie lid van de B.S. geweest en hun werd doodslag of medeplichtigheid daaraan en afpersing ten laste gelegd.

Bosga had Hantsje Zijlstra te Bolsward van het leven beroofd en Pieters pleegde een roofoverval bij boer Terwisga onder Rauwerd. Bij deze misdrijven zou Reeskamp de man achter de schermen geweest zijn op wiens instigatie de misdrijven onder het mom van illegaliteit werden gepleegd.

De auditeur-militair maj. C.H. Beekhuis eiste tegen de drie verdachten 6 jaar gevangenisstraf met aftrek. Na afloop daarvan zou Reeskamp ter beschikking van de regering moeten worden gesteld, daar hij verminderd toerekeningsvatbaar is.

Jan Bosga werd vrijgesproken voor het feit dat hij Hantsje Zijlstra opzettelijk van het leven beroofd zou hebben. Hij werd schuldig verklaard aan diefstal met bedreiging van geweld. De krijgsraad veroordeelde hem tot 1 jaar met aftrek.

Jantinus Pieters werd schuldig verklaard aan afpersing, samen met Reeskamp en Bosga, en werd veroordeeld tot 1 ½ jaar met aftrek.

In de zaak tegen Gerardus Adrianus Reeskamp werd al het ten laste gelegde bewezen verklaard; hij werd veroordeeld tot 2 jaar met aftrek.

28 juli 1947

Hoger beroep in de zaak Reeskamp

Mr. C. H. Beekhuis Jr., auditeur-militair in de krijgsraad te velde heeft hoger beroep aangetekend tegen de vonnissen uitgesproken in de zaak van de aanslag op Hantsje Zijlstra te Wolsum; tegen Jan Bosga (1 jaar met aftrek), Jantinus Pieters (1 ½ jaar met aftrek) en Gerardus Adrianus Reeskamp (2 jaar met aftrek).

3 december 1947

De moord te Vijfhuis

Vonnissen Hoog Militair Gerechtshof

Het Hoog Militair Gerechtshof heeft in de zaak van de moord op Hantsje Zijlstra veehandelaar te Wolsum in het begin van 1945 te Vijfhuis gepleegd de volgende sententies geveld **Reeskamp** ('Harry') kreeg 4 jaar gevangenisstraf met aftrek van voorarrest sinds 12 Nov 1946.

Pieters ('*Tinus*') kreeg 2 ½ jaar met aftrek van voorarrest sedert 16 Dec 1946.

Bosga kreeg twee jaar met aftrek voorarrest sinds 23 Nov 1946. De eerste twee vonnissen waren conform de eis van de advocaat-fiscaal; tegen Bosga was 2½ jaar geëist.

4 maart 1948

Rechtbank Leeuwarden

De aanslag op Hantsje Zijlstra

Gister stond voor de rechtbank terecht G.W. (*Walinga*), verzekeringsagent te Sneek, die betrokken was bij de diefstal op Hantsje Zijlstra onder Wolsum, welke begin 1945 gepleegd werd door twee K.P.ers en die de dood van Zijlstra tengevolge had.

Deze zaak was reeds gedeeltelijk berecht door militaire instanties voor zover het de leden van de B.S. betrof, die met deze zaak annex waren.

Nadat het schuldig over deze daders was uitgesproken, werd het onderzoek in deze zaak voortgezet naar de medeplichtigheid van W., die de beide K.P.ers het slachtoffer had aangewezen en nadat de aanslag was gepleegd, f. 300,- had ontvangen.

De districtsoperatieleider van de B.S., H.R. (*Reeskamp*) te Sneek, had zijn beide K.P.ers J.P. (*Pieters*) en J.B. (*Bosga*) aangezet, resp. opdracht gegeven geld van Zijlstra los te krijgen. B. kreeg van R. een

pistool, dat hij bij de overval van Zijlstra gebruikte.

Toen Zijlstra geen geld wilde afgeven, heeft B. op hem geschoten, waarna Zijlstra in elkaar zakte en later aan longontsteking, die tengevolge van de verwonding zo ernstig van aard was, overleden. Een bedrag van f. 1000,- werd, nadat hij in elkaar gezakt was, afgenomen.

Van dit geld zou W. zijn deel gekregen hebben voor diensten, welke bestonden in het aanwijzen Zijlstra.

W. zei op de zitting niet te kunnen controleren, of het geld van de diefstal afkomstig was; wel achtte hij het waarschijnlijk. Bij het aangeven van het geld was hij volledig op de hoogte van de toedracht van de zaak. Toen W. de beide K.P.ers Zijlstra aanwees wist hij reeds waar het om te doen was. Hem werd een beloning in het vooruitzicht gesteld.

In zijn requisitoir bracht de officier van Justitie Mr. Nooren dank aan de rijksrechercheur Aukema, die(*enkele regels zijn in het origineel onleesbaar*)... dat Zijlstra talrijke mensen heeft geholpen gedurende de oorlog.

Rekening houdende met de omstandigheden waaronder het gehele

geval zich afspeelde, vroeg hij voor W. een gevangenisstraf van zes maanden.

Mr. Van Loon, de verdediger, ging uitvoerig de illegale verdiensten na van de beschuldigde. Hij wees er op, dat het gehele gezin van W. meevocht tijdens de bezetting en dat W.'s huis als een K.P.-kazerne was te beschouwen. De verdediger voerde als strafvermindering aan, dat hoewel W. geen K.P. er was, deze toch in dienst stond van K.P., zodat de opdracht van de diefstal door R. als een (*onleesbaar*) bevel was te beschouwen.

Reeskamp heeft zijn straf niet helemaal uitgezeten. In 1948, bij de kroning van koningin Juliana is hem gratie verleend.

